

O'QUVCHILARDA SO'ZLASHUV (SPEAKING) KO'NIKMASINI SHAKLLANTIRISH USULLARI: KOMMUNIKATIV YONDASHUVLAR SHARHI VA TAHLILI

Ma'rifova Ibodatoy

Doniyorbek qizi Andijon

Davlat Chet tillari Instituti

Ilmiy rahbar: Axmedov Azimjon, Andijon davlat chet tillar instituti, Gid hamrohligi, madaniyatlararo muloqot va tarjimashunoslik kafedrasida o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqola chet tili darslarida o'quvchilarda so'zlashuv (speaking) ko'nikmasini rivojlantirishning nazariy asoslari va samarali metodologik yondashuvlarini tahlil qilishga bag'ishlangan. Hozirgi global jamiyatda kommunikativ kompetensiyaning ustuvor ahamiyatga ega bo'lishi, an'anaviy o'qitish uslublarining yetarli emasligini ko'rsatmoqda. Tadqiqotning asosiy maqsadi Kommunikativ Til O'qitish (CLT) nazariyasiga asoslangan eng ilg'or usullarni (xususan, Task-Based Language Teaching (TBLT), Rolli o'yinlar va Munozara (Debate) chuqur ilmiy tahlil qilish hamda ularning o'quvchilardagi nutq malakasini oshirishdagi rolini yoritishdan iborat. Sharh natijalari shuni ko'rsatadiki, samarali so'zlashuv ko'nikmasi faqatgina til tuzilmalarini o'rganish orqali emas, balki real kommunikativ vaziyatlarda amaliyot orqali shakllanadi. Maqola xulosalari til o'qitish metodikasini takomillashtirishga va o'qituvchilarga amaliy tavsiyalar berishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar. So'zlashuv ko'nikmasi, kommunikativ kompetensiya, chet tili metodikasi, TBLT, roldosh o'yinlar, munozara, interaktiv usullar.

Kirish.

Chet tillarini o'qitishning asosiy paradigmasi uzoq vaqtdan beri grammatik qoidalarni yodlashdan kommunikativ kompetensiyaning shakllantirishiga o'tdi. Zamonaviy dunyoda til bilishning asosiy mezonu xorijiy tilda fikrni erkin, aniq va madaniy jihatdan to'g'ri ifodalay olish, ya'ni so'zlashuv ko'nikmasi (Speaking Skill)

hisoblanadi. O'zbekiston Respublikasida ta'lim tizimini isloh qilish borasidagi chora-tadbirlar ham aynan o'quvchilarning amaliy malakasini, xususan, og'zaki nutqini rivojlantirishga qaratilgan.

Shunga qaramay, amaliyotda ko'pchilik o'quvchilar darsliklarda grammatik qoidalarni mukammal bilgan holda ham, real hayotiy vaziyatlarda erkin muloqot qilishga qiynaladi. Bu holat, ta'lim jarayonida so'zlashuv faoliyatiga yetarlicha e'tibor berilmasligi yoki noto'g'ri metodik yondashuvlarning qo'llanilishi bilan bog'liq.

Shu nuqtai nazardan, ushbu maqolaning maqsadi chet tili ta'limida so'zlashuv ko'nikmasini samarali rivojlantirish bo'yicha mavjud eng ilg'or ilmiy nazariyalar va metodik yondashuvlarning chuqur tahliliy sharhini taqdim etishdan iborat. Maqola vazifalari mazkur usullarning nazariy asoslarini tahlil qilish, ularning amaliy afzalliklarini ko'rsatish va mahalliy ta'lim sharoitida qo'llanishiga doir tavsiyalar ishlab chiqishni o'z ichiga oladi.

So'zlashuv ko'nikmasining nazariy asoslari.

Tilshunos Dell Hymes tomonidan ilgari surilgan Kommunikativ Kompetensiya nazariyasi so'zlashuv ko'nikmasiga yangicha yondashuvni olib kirdi. Hymes fikricha, til bilish faqatgina grammatik qoidalarni (Chomskiyning lingvistik kompetensiyasi) bilish emas, balki tilni ijtimoiy va madaniy kontekstda o'rinli qo'llay olishni (ya'ni, pragmatik va sotsiolingvistik to'g'rilik) anglatadi.

So'zlashuv ko'nikmasi quyidagi asosiy komponentlarni o'z ichiga oladi, ularning har biri alohida rivojlantirilishi kerak:

- Nutqiy Malaka (Fluency): Gapirish tezligi va ravonligi, ikkilanishsiz va uzilishlarsiz gapirish qobiliyati.
- Til Malakasi (Accuracy): Grammatik va lug'at xatolari yo'qligi yoki minimal darajada bo'lishi.
- Talaffuz (Pronunciation): Fikrlarning tushunarli bo'lishi uchun tovushlarni to'g'ri talaffuz qilish.

- **Strategik Malaka:** Muloqotda tushunmovchiliklar yuzaga kelganda, ularni bartaraf etish (masalan, so'zni almashtirish, o'z fikrini qayta ifodalash) qobiliyati.

Asosiy kommunikativ metodlar sharhi va tahlili.

Kommunikativ Til O'qitish (CLT) doirasida so'zlashuv ko'nikmasini rivojlantirishga qaratilgan eng samarali va zamonaviy usullar quyidagilardir:

Vazifaga Asoslangan Ta'lim (Task-Based Language Teaching – TBLT)

Nazariy Asos: N. Prabhu va D. Nunan tomonidan ilgari surilgan TBLT metodikasi tilni vosita sifatida emas, balki maqsad sifatida o'rganishga asoslanadi. Bu yerda o'quvchilar tilni o'rganish o'rniga, til orqali ma'lum bir vazifani (task) bajarishadi.

Tahlil va Afzalliklari: Vazifalar real hayotiy kommunikatsiyani simulyatsiya qiladi (safarni rejalashtirish, muammoni hal qilish). O'quvchilar vazifani bajarishga e'tibor qaratgani uchun, avtomatik ravishda ravon gapirishga (fluency) undaladi. Vazifalar ko'pincha guruhlarda bajarilishi tufayli, o'quvchilar o'zaro hamkorlikda faol so'zlashuv amaliyotini o'taydilar.

Rolli O'yinlar (Role-Plays) va Simulatsiyalar

Nazariy Asos: Rolli o'yinlar ijtimoiy-madaniy yondashuvga asoslanib, tilni ijtimoiy kontekstda o'rganishni qo'llab-quvvatlaydi. O'quvchilar ma'lum bir shaxs yoki vaziyatning rolini o'ynaydi.

Tahlil va Afzalliklari: Rol o'ynash o'quvchilarga xato qilishdan qo'rqmasdan, o'zlarini turli vaziyatlarda sinab ko'rish imkoniyatini beradi, chunki ular boshqa odam sifatida gapiradilar. Ular ma'lum bir mavzu doirasidagi lug'atlarni faol nutqqa olib kiradi (vaziyatli lug'at). Bu orqali o'quvchilar nafaqat tilni, balki madaniy qoidalarni (rasmiy/norasmiy nutq uslubini) ham amalda qo'llashni o'rganadilar.

Munozara va Debatlar (Debate and Discussions)

Nazariy Asos: Bu usul kognitiv (bilish) yondashuvga yaqin bo'lib, tanqidiy fikrlashni til orqali ifodalashni talab qiladi. Munozaralar yuqori darajadagi so'zlashuv malakasini rivojlantirish uchun zarur.

Tahlil va Afzalliklari: Munozara jarayonida o'quvchilar o'z pozitsiyasini himoya qilish uchun murakkab argumentlar va yuqori darajadagi leksikadan foydalanishga majbur bo'ladi. Debatlar oldindan yozib olingan matnni o'qish emas, balki vaziyatga qarab tezkor javob berishni talab qiladi, bu esa nutq ravonligini maksimal darajada oshiradi.

Xulosa va Tavsiyalar.

O'quvchilarda so'zlashuv ko'nikmasini samarali shakllantirish usullari bo'yicha o'tkazilgan nazariy sharh shuni ko'rsatadiki, zamonaviy metodika grammatika markazida emas, balki kommunikatsiya markazida bo'lishi kerak. Tahlil qilingan TBLT, Rolli o'yinlar va Munozara kabi usullar tilni ta'limiy faoliyat doirasidan chiqarib, uni hayotiy muammolarni hal qilish vositasiga aylantiradi. Bu o'z navbatida, o'quvchilarda nutq ravonligi, leksik boylik va eng muhimi, tilni qo'llashdagi o'ziga ishonchni oshiradi.

Amaliy Tavsiyalar:

- **Amaliyotga Ustuvorlik Berish:** O'qituvchilar dars vaqtining kamida 60-70% ini real kommunikativ amaliyotga (guruh ishlari, juftlik ishlari, vazifalar) ajratishlari lozim.
- **Xatolarga Munosabat:** Grammatik xatolarni darhol to'g'rilash o'rniga, nutqning ravonligiga e'tibor qaratish kerak. Xatolarni dars oxirida yoki keyingi darsda umumiy tahlil qilish orqali to'g'rilash afzaldir.
- **O'qituvchilar Malakasini Oshirish:** O'qituvchilarni TBLT, CLT va boshqa interaktiv usullarni qo'llash bo'yicha tizimli ravishda malaka oshirish kurslaridan o'tkazish muhim.
- Ushbu tahlil chet tili o'qitish metodikasini takomillashtirishga va o'quvchilarni global kommunikatsiya maydoniga tayyorlashga o'z hissasini qo'shadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI.

1. Canale, M., & Swain, M. (1980). Theoretical bases of communicative approaches to second language teaching and testing. *Applied Linguistics*, 1(1), 1-47.
2. Chomsky, N. (1965). *Aspects of the theory of syntax*. MIT Press.
3. Krashen, S. D. (1985). *The input hypothesis: Issues and implications*. Longman.
4. Hymes, D. (1972). On communicative competence. In J. B. Pride & J. Holmes (Eds.), *Sociolinguistics* (pp. 269–293). Penguin.
5. Nunan, D. (2004). *Task-Based Language Teaching*. Cambridge University Press.
6. Littlewood, W. (1981). *Communicative Language Teaching: An Introduction*. Cambridge University Press.
7. Skehan, P. (1998). *A cognitive approach to language learning*. Oxford University Press.
8. Thornbury, S. (2005). *How to teach speaking*. Longman.
9. Ur, P. (2012). *A course in English language teaching*. Cambridge University Press.
10. Richards, J. C., & Rodgers, T. S. (2015). *Approaches and methods in language teaching*. Cambridge University Press.
11. Mirzayev, O'. S. (2021). O'quvchilarda nutq faoliyatini rivojlantirishning interfaol usullari. *Xorijiy filologiya: Til, adabiyot, ta'lim*, (2), 154-159.
12. Karimova, Z. A. (2019). Chet tili darslarida kommunikativ kompetensiyani shakllantirishning metodik asoslari. *Pedagogik mahorat*, (4), 78-83.
13. Tursunov, E. R. (2020). Ingliz tili ta'limida roldosh o'yinlarning samaradorligi. *Til va ta'lim*, (5), 112-117.